

**HALOR
KA BUROM BA LA JAH
BYNTA I**

M.B.Jyrwa

1998

HALOR
KA BUROM BA LA JAH
BYNTA - I

M.B. JYRWA

Sien shon ba nyngkong
1998

KI LYNNONG

	sla
Ka Jingkynthoh	i - v
Shikyntien na ka Nongthoh	vi - vii
I Jingkynthoh Lyngkot	viii
1. Ka Epik	1 - 7
2. Ka Jingkyrpad	8 - 18
3. Ka Phang Pdeng	19 - 29
4. Ka Plot/Ka Shynrong jong ka Poim	30 - 34
5. Ka Jinglangdong ki Jingjia	35 - 52
6. U Jom	53 - 72
7. Ka Burom Ba La Jah : ka Allegory	73 - 94
8. Ka Ri Myngkoi : Ka Geography	95 - 107

(i)

Ka Jingkynthoh

Ka jingkynthoh lyngkot halor ka kot thymmai I Prof. H. Warmphaign Sten kaba la jer **La Dkut Sohpet**. Ka **La Dkut Sohpet** (1996) ka dei **Ka Burom Ba La Jah**, **Kitab 4 & 5**.

Nyngkong eh nga pynpaw ia, ka jingkmén kaba khrav haba la ong ia nga da u nongthoh ban kren ei ei halor jong kane ka kot **La Dkut Sohpet** (1996) ha kane ka sngi ha kaba yn pyllait paitbah ia ka. Nga shim ia kane kum ka kabu kaba don burom ban kren ei ei halor ka jingtrei kaba nga ha lade hi nga da khein kor eh.

Ha ka shuti lyiur (July 1996) haba kane ka **La Dkut Sohpet** ka dang ha Press, nga la ioh lad ban pule bniah ia ka na ka copy ba la shu type, ryngkat bad I Professor Sten hi bad dei halor kane hi ba ngan kren ei ei mynta.

Kaba ngan kynthoh hangne kan long tang katto katne ki mat kiba kham kongsan. Ia ka jingpule bniah halor jong ka nga ieh ha ki rang bad thei pule. Ia mynta hi dang don tang iwei iba la pynshong ia la ka jingwad bniah halor kane ka kot **Ka Burom Ba La Jah** ha ka kyrdan Ph.D.

Ka phang pdeng jong **Ka Burom Ba La Jah** ka long: "Kumno ki hap haduh katne ba man Ha ri jong nga! ...

"... kumno ki liat

ki hap: da buit thymmai ne mon sngewbha?"

U nongthoh lyngba **Ka Burom Ba La Jah** bad khamtam mynta ha kane ka kot **La Dkut Sohpet** u la pyrshang ban thir ban tai lyngba ki nia ki jutang khnang ban pynioh ha ngi ia ka jubab ia katei ka jingkylli haneng. Ka jubab ba u myllung u la ai kam shym la shu long ka nia madan ne ka nia khar ei, hynrei ka long kaba la pynshong nia halor ki khanatang ba u hi u la lum, ka jingtip ia kiei kiei baroh ha

(ii)

sawdong jong u la ka long na ka jingpule ne ki jingjia kiba ma u hi u la iakynduh. Ka jingpyrkhat bad ka bor pynshongnia kaba u myllung u don, ka la pynlah ia u ban tei ia une u mot jubab bym pat ju don ha ka history ka thoh ka tar Khasi. Kane kam dei ka jingpynroh, hynrei ka dei ka jingshisha ba ym pat don kawei pat ka jingtrei ka ban kham khraw ia kane na ka liang ka jingjrang, ka phang pdeng bad ki jingjia baroh. Une u mot ba jrang tam ha ka litereshor Khasi, (kata ha ka poitri), u don shisha tang kawei ka phang pdeng, hynrei la pynlong ia u da ki met khleh ba bun jait kiba la mih kumba la ong hi u nongthoh na ki jingthoh jong kiwei pat kum u Rabon, Homi, Soso bad On: Kine ki ieh ha ngi ki longdien ka syrngiew ban rieh tngen katto katne. Ki met khleh ki mih ruh na ka Aeneid u Virgil, Divine Comedy u Dante, Paradise Lost u Milton, Aristotle's Poetics ban jer tang khyndiat; na ka saifi pyrthei ha Ri Khasi Jaiñtia (Meghalaya) khamtam ha ka por ba dang ieng rasong ka APHLC bad hadien ruh, ha ka rukom im ki briew kumba ka paw ha ki kyrdan ba pher jong ka imlang sahang, na ka Bible bad na ki jingrwai Khasi Hymn Book ka Balang Presbyterian. Lada yn shim ia kane ka jingtrei baroh kawei kum ka jaiñ lah ban ong ba ki ksai pyngkiang te ki bun palat la ha ki rong ne dur jong ki, bad kane lehse kan long kawei ka dong na kaba lah ban wad bniah halor jong ka.

Ka Burom Ba La Jah ka dei ka drama shaphang u briew ha kaba u briew u paw kum u jingthaw ba shida ha khmat u nongshun u Blei, kata u Jom, uba haba um lah ia u Blei u trei ia u jingthaw jong u. Ka jingiaid ka phang ka dawa ba u briew u dei ban don kham shadien ha ki jingjia. Ha ki Kitab 1-3 lei lei, la shu iohi ia u briew tang ngut nget. Dei ia ki ksuid bad ka buit trei kam jong ki hapoh ka jingialam u Jom bad Ren ba ngi kham iohi. Dei tad haduh ha ka **La Dkut Sohpet** ba ngi iohi ia u briew ha ka dur ki 14 ngut, kata (7 kynthei, 7 shyrnang) bad ngi sa iohi bha ruh kumno kine ki la shah thok da kaba suk ha u Spai kum u ngap bad u Jom kum u moina. I Prof H.W. Sten kum u *conscious artist*, i la iohi lypa ba u briew uba shah jop kumta, um lah ban long u tyngshop pdeng jong ka poim kaba kum kane bad dei

(iii)

namarkata hi ruh ba u Jom Rekha ia uba ngi lah ban ong ba u long ka pdeng duh jong ka buit thaw tyngshop u la shim ia kane ka jaka. U briew ba shida u la shah shet shukor ha ki buit phnieng u Spai (ngap) namar ba u briew hi u la mon ban shah shkor ia ki nia pynbieit, ki nia ba sngew shongnia shisha, bad haba u briew u la sngewdei ia kita ki nia, da la ki kti hi u pom pynkhylllem ia ka jingkieng Sohpetbneng. Kane ka jubab ba la ai da u myllung ka iasyriem shibun eh ia ka jubab ba la pynpaw ha ka Bible: ka jingpynshoi u bseiñ ia ka Im da ki nia ba sngew shongnia. Kane ka kdew ia kaba kham jylliew ka jingpyrkhat bad kata ka long ba ka jinghap ha kano kano ka apot ka ju sdang borabor na ka jingiakren ba ha lade hi da ar ki jinglong kiba don ha u briew, ban ngeit bad leh ia ki jingai jingmut thymmai ne ban snoh beit tang ha kaba rim. Kane ka long kata kaba ha ka psychology ki ong ka *rationalization*.

Ka jingmih ba pait pnat nangne ka long ka jingkylli: hato u briew un ym hap, lada um shym la ia kren bad u ngap ne moina? Ka **La Dkut Sohpet** kam shym kren ia kane, namar ka jingsdang jong ka kam long shuh ha ka lada hynrei ha kaba la long la jia ryngkat bad ki jingioh pateng nangta.

Ka Burom Ba La Jah kynthup ia ka **La Dkut Sohpet** ka long ba la thoh ha ka Blank Verse. bad la wanrah ia ka rhythm da ka *syllabic rhythm* kaba 10 kyntien. Ka Blank Verse hi kam don ka jingtara ki laiñ hynrei ha kane ka poim, u nongthoh H. Warmphaign Sten u la lah ban wanrah da ki spah ki laiñ kiba ka tara ka long hapoh jong ki hi.

e.g. Ym slem ban sngew ba jlew ki ksew V:142

Kumta iu briew ka pynma her bun i

Ba rieh ka Sngi, um shai ba rieh u Bnai,

Ba rieh ki khlor; kat shaba tur u ur. (V:184-186)

Ki buit pyndonkam ia ki sur sawa kum Assonance, Alliteration, Consonance, ki buit batai simile bad metaphor ki long ia kiba ia pyndonkam pahuh bha. Nangta don ka jingbuh beit ia ki jingjia ha

(iv)

ka rukom ba beit beit ne ba mar khongpong. Kine ki dawa ka jingwad ba kham bniah ia kane ka poim. Khnang ban iohi ia ka style jong une u nongthoh lehse kan iarap lada yn ia nujor ia kane bad kiwei pat ki style kum ka Grand Style u Milton. Haba ngin wad bniah lehse ngin shem ba ka style kan long pynban Anti Miltonic Grand Style. Ka shong ha ki nongwad bniah ban leh ia kane.

Ryngkat bad kaba peit bniah ia ka Style ha ka liang ka jingpyndonkam ia ki kyntien (diction) lah ruh ban pyrkhāt ba kam long kaba bakla lada yn tyrva ba dei ban don ka jingpynkylla ia kane sha ka English khnang ba kiwei ruh kin tip shaphang ka jingnangsan ka Poitri Khasi. Hynrei ka kam kam long kaba suk. Ki kyntien khamtam ki adverbs ba la pyndonkam kylluid bha kim long kiba suk ban pynkylla. *

e.g. **Beb** beb.shyntur u Jom ka khih;

Khriaw khriaw ki riew ki tmain da speh diengkhied.

Dei namar kane ka daw, I Prof. H.W. Sten I la kdew lypa ha nga ha ka 9.8.96 ba lada dei ban translate ia kane, u nongpynkylla un hap rieh tngen kham bun ha ka shatri ka jingmut (semantics) khamtam ban ia da kumwei.

Ka Shynrong (Structure)

Ka **La Dkut Sohpet** ka long ka jingpynwan dong ia ka jingtei ba kaba la ieh shipor tang shiteng shilliang ha **Ka Burom Ba La Jah Kitab 1 - 3**. Ia kane ka jinglangdong ki jingjia lah ban ioh shai kdar lyngba ki kyntien sdang jong ka Kitab I, bad kyntien kut Kitab 5 kumne:

Bu Briew u thew pyrshah hukum u Blei,

U khet jingkieng ha kliar u Sohpetbnéng.

U kwah phetrich na khmat ba iai thaba

Ba dap jingieit nylla ia la jingthaw; (I:1-4)

Haba burom ka jah, ka jah, ka jah

Kumta burom u briew bad Jom ka jah

(v)

Nongjop lano un paw? Bynriew u ap. (5:506-508)

Namar ba u myllung u dei u *conscious artist*, ki jingjia baroh ki hap bha sbok sbok ha la i jong i *jong* i jaka, bad haba lum lang ia ki baroh lah ban kren shai ba ka **La Dkut Sohpet** ka pyndap pura ia ka jylli ki jingjia. Lada yn peit ia ki jingjia kum kiba hap ha ka **blue print** ka jingpyrkhat u nongthoh yn shem ba ym shym don wat kawei ruh na ki ka ban noh kyrweng khlem da syndong lang khop.

Ka jingpyndap ba pura jong ka **La Dkut Sohpet** ia **Ka Burom Ba La Jah** ka long ruh na ka liang ba mynta la pynpaw shai kdar ka burom jongno kata kaba la jah. Baroh shikatta ki jingkylli ki la mih kum: Kaei ka jingmut jong kane ka poim ba khraw? Mano ba jah burom? Don kiba pyrkhāt ba kane ka dei ka translation ba mih na ka **Paradise Lost**. Hynrei kane ka jingpynlang ba thymmai sha **Ka Burom Ba La Jah** ka iathuh shai ka jongno bad kumno ka burom ka la jah. Ka burom u briew ka la shu jah syndet na u tang shu mar ia mynjur ban khet ia ka Tang nub Tang Jri. Ka jah syndet namar u briew (baroh 14 ngut) u dei u tyngshop rit, hynrei ka jong u Jom u tyngshop pdeng te ka jah khyndiat pa khyndiat. Ka long kaba sngewtynnad ban bud dien kumno u myllung u la pynmih bluit ia u syiem ka krem. (Ka krem ka jaka rieh uba shah jop). Haba u la mih, u la iaied leh kyrtong bha ia lade, hynrei wat une hi u la shem ba u briew ha kaba kut um donkam shuh ia u, bad kumta u la rai ban leit phai sha la ka krem maw kum u ba la jah burom.

Khublei,

'Ha Sharing Cottage'

Lumbhalang, Nongthymmai,

Shillong - 793014

M.B. JYRWA

11. Sept. 1996

(vi)

SHIKYNTIEN NA KA NONGTHOH

Ka Burom Ba la Jah da u H. Warmphaign Sten kam long ka poim kaba suk ban sngewthuh lut. Ha kane, u nongthoh u la thairi ni bha ia ki jingpyrkhat kiba u la lum la lang lyngba ka jingpule bad jinghikai jong u bad lyngba ki jingiashem jingiakynduh ba bun jait ha ka jingim. Ka jingtip bad jingsngewthuh bha jong u ia ka pyrkhat Khasi, ka jinglah jong u ban lum lang ia kine baroh ha ka shlem mutdur jong u ka la pynlah ia u ban ai ha ngi ia kane ka thylleng epik ba nyngkong eh ha ka histori ka literashor Khasi.

Ka Burom Ba la Jah ka kynthup ym tang ia ki jingpyrkhat jingpuson, hynrei ia ka buit thaw poitri ruh. U H. Warmphaign Sten uba dei u nonghikai, u kwah ba ki jingnoh synniang jong u kin long ki nongmuna ia ki longdien jong u. U pynpaw ia kane lyngba ka buit thaw tyngshop, ka plot, ka jinglangdong ki jingjia. U ngeit ba ka literashor ka kren ia ka jingim, namarkata lyngba kane ka poim u wad ban pyndeia ia ki jingjia bad ka jingim ha ri Khasi. Ka poim kam dei ka jingjia tang shaphang ki ksuid bad kita ki brieve ba nyngkong eh, hynrei ka don ka jingkdew ia ki bynta bapher bapher kiba long ba jia ha ka ri hi. Ka poim ka dei namarkata ka allegory.

Nga pynpaw ka jingsngewnguh kaba khraw ia I Prof. H.W. Sten ba la khlad noh na ngi. I bym shym la tyngkai ka por bad ka bor ban iarap ia nga ban sngewthuh ia katto katne ki bynta kiba kham jwat ha ka poim. I la kyntu ia nga ban buh ha ka dur ka kot ia baroh ki notes kiba nga la thoh hadien ka jingpule bniah ia ka poim. Nga sngewbynnud ba I Babu (kumba ngi ju khot sngewtynnad ia I) im don shuh bad ngi. Lada ka la long da kumwei, ma I hi in jin da la ai ka jingkynthoh halor kane ka jingkynthoh jong nga halor **Ka Burom Ba La Jah**.

Ka jingsngewnguh kaba khraw ka leit sha I Prof. I.M. Simon

(vii)

iba la sngewbha ban pyllait por khnang ban pule ia ka Manuscript bad ban ai ka jingkynthoh halor kane ka jingthoh jong nga.

Ki la don lypa ar tylli ki jingthoh halor kane ka poim. Kawei ka long ka jong u nongthoh hi kaba u la kynthup ha U Prew (1987); kawei pat kaba la thoh da u Mawrang S. Kharsyntiew (1984) kaba u la ai kyrteng Ki Khyndai Jylla. Kine ki jingthoh ki long tang halor ka Kitab I bad Kitab II. **Ka Burom Ba La Jah** mynta ka don haduh ka Kitab V. **Ka La Dkut Sohpet** ka dei ka Kitab IV bad V (1996). Ki lynnong kiba don ha kane ka kot ki ktah ia baroh san tylli ki kitab, hynrei ki long tang khyndiat eh haba ia nujor bad shibun kiei kiei kiba dei ban kren ha ka jingiadei bad ka poim.

Ha kane ka kot, ki nongpule lehse kin sngewppher kumno re ba ym shym la kdew sha I Prof. H. Warmphaign Sten (ba la khlad noh) kum u Myllung hynrei kum u Nongthoh. Ka daw ka long ba u Nongthoh hi um shym la sngewbha satia ba yn khot ia u u Myllung. U Nongthoh u la da kren shai ba um long u Nongrwai, hynrei tang u nongthoh shi beit.

Ki kritik kin sa nang mih ki ban nang thoh bun kiei kiei halor kane ka poim. Kane ka kot kaba nga thoh mynta ka long tang uwei u mawjam sha ka jingialeh ban sngewthuh ia ka. Lada ki ban pule ia ka kin myntoi katto katne bad kan pynkhih ia ki ban wad shuh shuh bad tih kham jylliew halor jong ka, kata kan pynhun ia nga.

'Ha Sharing Cottage'
Lumbhalang, Nongthymmai,
Shillong - 793014.

M.B. Jyrwa

November 4, 1997.

(viii)

Mawlai - Umjaiur

Shillong 793008

14th January, 1998

I Jingkynthoh Lyngkot

Nga sngew kmen shibun haba nga la ioh ban peit ia ka jingthoh i Dr. M.B. Jyrwa (Kong Mum) **Halor Ka Burom Ba La Jah**, ka jingthoh jong i Dr. H.W. Sten (ba la khlad).

Nga la ithuh ia i Kong Mum la slem, bad nga la tip shaphang jong i kum ka Nonghikai la kham slem shuh shuh. Nga tip shaphang ka jingbniah jong i haba i thoh ia kiei kiei, bad kam shym la pynlyngngoh ia nga haba nga la iohi haduh katno i la lah ban thir ia ki bynta kiba ki nongpule ki donkam ban tip, ba ki lah ban sngewthuh kham bha shaphang ka ryngngoh u Nongthoh kum u Nongthoh. I la leh ia kaei kaei kaba dei ban iaroh.

Nga ngeit u Keats un ym bat eh lada ngan shim kylliang khyndiat khyngoit na kaba u la thoh 180 snem tam mynshuwa: ha ka Sonnet jong u "On First Looking Into Chapman's Homer" u la ithuh kumno ba u la kham sngewthuh kham bha shaphang u Homer da kaba pule ia ki jingpynkylla jong u sha ka Ktien Phareng ia ki epic u Homer. Nga ruh nga sngew ba kaba kum kane ka jingsngew ka la rung ha nga haba nga la pule ia ka jingthoh i Kong Mum halor ka epic i Bah Sten: nga sngew ba nga la lah ban sngewthuh kham bha shuh shuh shaphang i Bah Sten lyngba kane ka *Critique* jong i. Khublei shibun, Kong Mum !

Nga kyrmen ba i Dr. Mrs. Jyrwa in dang pyndonkam ia la u khulom na ka bynta ka jingmyntoi ki Nongpule.

Ivan M. Simon

LYNNONG 8

Ka Ri Myngkoi : Ka Geography

U Khasi u ngeit ha ar kiba ia pyrshah. Kita ki long ka Ing lane Dwar u Blei bad ka Nurok ka Ksew lane Khyndai Pateng Niamra. Kaba nyngkong ka paw ha ka phreis: "Bam kwai ha ing/dwar u Blei." Kaba ar ka paw ha ka jingsneng jingkraw bad jingmaham ia ki khun ki pyrsa ba ki dei ban im hok, leh hok lane kamai ja ka hok lynda kumta yn thep ia ki sha ka Nurok ka Ksew/Khyndai Pateng Niamra. Kane ka ialam jingmut sha ka jingpyrkhat paidbah ba ka Khyndai Pateng Niamra ka long ka jaka pynshitom ia ki mynsiem ki brierw kiba katba ki dang im ki long ki kynja riew bymman, kiba leh ia ka pap ka sang aiu re. Lada don ba iap bad lada ki bahaing kim shym pyndep ia ki niam ki rukom baroh ha ka por ba thang ia u, ki Khasi ki ngeit ba ka mynsiem jong kum uta u brierw ka kylla suidiap. Ha ka jingiadei bad ki suidiap don ar ki rukom pyrkhat. Kawei ba ki suidiap ki her ha suiñ, ne ki sahkut ha ki lum ki wah, ki maw ki dieng, ki krem ki kroh. Kawei pat ka long ba ka jaka shong jong ki suidiap ka long ha Khyndai Pateng Niamra. U H. Lyngdoh (1939, 1990:14) u batai ba kane ka jingngeit ha ka Khyndai Pateng Niamra/Nurok ka long ka mangkariang kaba la wan snoh na kiwei pat ki jingngeit jong ki Mikir bad ki Hindu. Kat kum ka jingngeit ki Mikir, ki mynsiem jong kiba iap baroh ki leit sha kawei ka jaka kaba shapoh khyndew kaba ki khot ka 'Jom Arong' (shnong u Jom Rekha). Hangne uta u Jom Rekha u synshar kum u syiem jong baroh ki ksuid iap. U H. Lyngdoh u iathuh shuh shuh ba ki Khasi ki ngeit ba ka Tyrut ka dei ka syiem jong ki suidiap. Pynban la ka kyrteng ka long da ka Mikir (Jom Rekha) ne ka Khasi (Tyrut) ka jingngeit ha u ksuid u khrei ka sah; kumjuh ruh la ka Khyndai Pateng Niamra ka kylla Nurok ne Dujok, ka jingngeit ha ka, lehse ngan ym bakla ban ong, ka long ka jingngeit Khasi tynrai. Katba lah ban sngewthuh, ka jingngeit tynrai u Khasi ka long (i) ha U Blei Kynrad Nongbuh Nongthaw bad (ii) ha u ksuid u khrei. U Blei u ai kaba bha suda ia u brierw. Khlem thung

khlem tep u briew u kheit ki soh kiba bang ba shngiam kiba dap ruh da ki jor ba bha bad biang kat kum ki aiom. U khaw u krai, u phan, ka shriew, u hadem bad sohriew ki long kibā u Blei hi u la pynlong ha kaba nyngkong, kumta bu briew un kdang, nangta un suk. Kane kam dei ka jaka ban jer bad niewtang ia kiei kiei kiba u Blei u leh na ka bynta ban pynsuk ia u briew. Ka jingthmu jong ka jingkdew ka long tang ban pyni ba katba u Blei u thaw baroh ki lad ba u briew un suk un saifñ, u ksuid u khrei pat u wad tang kumno ban pynshitom ia u. Ka jingpynshitom ka long da ka jingpang, ka jingduk, ka jynjar bad khuslai ba laiphew jait. La pynskhem ia kane ka jingleh u ksuid da ka jingngeit Khasi ba ki suidiap ki ju leit borabor sha la ki bahainghasem ne sha kiba iashah iasham ban pynwit-pynshitom ia ki. Ban lait na ki jingpynwit jingpynshitom jong ki, ki briew ki ai ka nguh ka dem ban pynsuk pynjem ia kine ki suidiap. Ynda la pynleit ka nguh ka dem bunsien, ka myllen bad klet ka tapop ia ki kat haduh ba u ksuid u kylla 'blei' pynban. Dei da kumne ba lah ban batai kumno u Khasi uba ngeit tang ha uwei u Blei u la kylla ioh sa kiwei pat ki blei. U.H. Warmphaign Sten u ong kumne shaphang kane:

Tang biang

Ka niam marwei ki nongwad bléi ha snieh
Pyrthei ki sngew la dei ban bun ki blei
Ban da ban shan, ban rap ban tan ha khen
Ba jngan bym kup ka khan.

(V:165-9)

Ha **Ka Burom Ba La Jah** la wan rah ia ka jingpyrkhat ba baroh ki ksuid ki khrei ki dei ha kaba mynnyngkong ki angel khuid u Blei. Hynrei ki la shah shop noh sha Khyndai Pateng Niamra namar kata ka jingialeh pyrshah jong ki ia U Blei uba la jop ia ki ha ki liang baroh. U nongthoh u pynkren ia u Kfi Rambah kumne harum ban rah ia ngi sha kata ka por ka jingsdang u ksuid u khrei bad ban pyni shai ba ka Khyndai Pateng Niamra lane ri Myngkoi ka dei ka jaka ba la buh u Blei Nongbuh Nongthaw na ka bynta jong ki.

U Syiem u jop ka nia, ka buit, ka bor.
Iu nongpynkhih khynfiuh pyntha ka bneng
Mynwei la shop la beh ia u nangtai
Bad la kynhun shaduh ka ri Myngkoi
Sha jngai na khet jong u, ka jia ha shwa
Pyrthei kan mih na um khohruh khohram
Khlem dur.

(IV:164-70)

Nangne na ri Myngkoi ki mih ban wad iu briew, nyngkong ban jop ia u na U Blei, hadien pat ban kyrniom na phang lyngba ka jingtrei kyrpang ki ksuid Duk, Bieit, Pang, Jynjar, Sngewsih, Khuslai bad Jingiap. Kumba la kdew ha kiwei pat ki lynnong, kane ka long ka phang kaba kongsan eh ha ka poim.

Ha ka pyrkhat Khasi, ka Khyndai Pateng Niamra kam da don ka dur lane geography kaba thikna, hynrei ka jingpyrkhat paidbah ka long ba ka don shapoh ka niamra jong ka khyndew. Hamar hangno hapoh ka khyndew ka don kata ka Khyndai Pateng Niamra ym don mano mano ba lah ban batai. Ka jingwad jingtip shaphang ka niamra da ki geophysicist bad seismologist ka iathuh ba ka bynta ba shapoh jong ka khyndew ka long kaba skah bad khluud haduh katta katta. Kine ki riewstad ki shem ba ka Pyrthei na sla khyndew shapoh ka long ha kiba bun syrtap. La phiah lai bynta ia ki syrtap kiba kham heh kumne: (i) Ka Crust (Lithosphere), (ii) Mantle (Mesosphere) bad (iii) Core (Barysphere).

Ka Crust (shynrong) ka sdang naduh ka sla khyndew ha kaba ngi im ngi khiih bad ka kut haduh shapoh shuh shuh jong ka sla khyndew hapoh ka duriaw. Ka jingjylliew jong ka ka long kumba 45 km. Nangne shapoh ka don sa ka Mantle kaba long ar syrtap: ka Upper bad Lower Mantle. Ka jingjylliew jong kane ka syrtap ka long kumba 2400-2500 Km. Shapoh shuh shuh jong ka Mantle ka don ka Core lane pdeng duh jong ka Pyrthei. Ka jingjylliew jong ka ka sdang naduh 2500 km haduh kumba 6000 km ei ei. Kumta haba khein lang

ia ka jingjylliew na sla khyndew shaduh sha ka bynta kaba shapoh tam jong ka, ka long kumba 6000 km.

Ha baroh kine ki syrtap don bun ki mawsiang, mawlong, ka um, ka umphniang, ki mar poh khyndew kum ka dewiong, dewbyrtha, nar, ksiar, rupa, aluminium, sisa, silica, magnesium, nickel, mawkordor, diamond etc. Ki mar poh khyndew kiba u briew u tih, u tih na ki syrtap jong ka Crust. Ka jingwad jingtip ka iathuh ba katba nang ngam shapoh ñiamra, kata sha kata ka 6000 km shapoh khyndew kiei kiei ki nang skah haduh katta katta bad ka jingkhfluid ruh ka nang jur nang jur. K̄at haduh ban da poi sha ka Core ka jingkhfluid ka la poi shaduh 5000°c. Kane ka jingkhfluid ka long ka daw bad tynrai bah jong ka jingbthei ki lum mihding. Ka jingdon jong ki lum mihding ha kylleng ka pyrthei, bad ka jingbthei jong ki na kawei ka por sha kawei pat ka pynpaw shai ba kane ka jingkhfluid ka ialeh ban kyrsei sha sla khyndew bad ka ioh lad ban leh kumta lyngba ki lum mihding.

Halor kane ka jingbatai ia ki syrtap hapoh niamra ka khyndew, ka jingkylli kaba mih ka long: hangnò hapoh kane ka 6000 km ka don kata ka Khyndai Pateng Ñiamra? Hato kata ka jingkhfluid ba khraw katta ka dei kata ka pung ding ba la kren ha ka Bible? Ki scientist kiba la ai ia kane ka jingbatai shaphang ka ñiamra kim pat poi shata; kim lah ban leit shata da ka met, namarkata kim lah ban pynshisha ba kam dei. Katto katne snem mynshuwa ka la mih kawei ka khubor kaba ong ba ki scientist ha Siberia ki la tih ban ngam lyngba ia kane ka 6000 km shapoh khyndew, hynrei ki la dei ban sangeh noh namar, ka khubor ka ong, na kat haba ki la poi ki la iohsngew ia ka jingud bad jinglynniar ba khraw, kaba ngiew bad kaba la pynher syrngiew ia ki. Ym tip thikna la kane ka khubor ka long kaba shisha. Hynrei ka jingmaian jong ka jingpynpaw u Blei ha ki longshuwa jong ngi ba ka jaka ki ksuid iap ka dei ha ka Khyndai Pateng Ñiamra kata hapoh khyndew bad shuh shuh ba kane ka rukom pyrkhata ka ia dei sbak bad kaba ka Bible ka kren shaphang ka dujok kum ka bynta ba kham shapoh ka khyndew (Eze. 31:14-18; Ps. 63:9), kum ka kpoh jong ka

khyndew (Mat. 12:40), kum ka bynta kaba shapoh shuh shuh jong ka sla khyndew ha duriaw bad shapoh ki tynrai jong ki lum (Jonah 2:2-6) ka pynsngew phylla ia nga hi shimet. Ngam ngeit ba ka jingpynpaw ha ki Khasi ki bym don jingiadei ei ei bad ki Hebru kan long kajuh lynda ka long ba u Blei iu u la jied ban pynpaw kumjuh namar kane ka Khyndai Pateng Ñiamra/Nurok ka Ksew/Sheol/Hell ka long kaba shisha kumta hapoh ka ñiamra ka khyndew.

Kawei pa kawei ka litereshor kaba khraw ka don la ka jong ka jong ka rukom pyrkhata shaphang ka pyrthei. Don kaba ngi sngewthuh namar ka iadei bad ka pyrthei kaba ngi kum ki nongpule ngi tip; don pat kiba ngim sngewthuh. Ki nongthoh borabor ki wan rah ha ki jingthoh jong ki ia ka pyrthei kaba long ka jingiakhleh lang jong ka pyrthei kumba ia tip paitbah bad ka pyrthei mutdur. Dei ia kane ka pyrthei mutdur ha kaba ki nongshongshnong ki dei ki ksuid ba nga kwah ban ia peit hangne ia kaba yn ong ruh ka Geography jong ka Ri Myngkoi

Ka Khyndai Pateng Ñiamra, kat kum u H. Warmphaign Sten kam don hapoh ka khyndew wat la u kdew ba ka ri Khasi ka tip ia ka kum ka

Myngkoi, shapoh khyndai pateng ñiamra

Na sla khyndew.

(I:85-6)

Ka jingsngewthuh kyllum shaphang ka ri Myngkoi kat kum u nongthoh ka long ba ka ang

Ryngheng ia kat bym mon ban poi Ing Blei.

Ka long ahor pung ktieh ba kjit shapoh.

(I:89-90)

Ha ka jingsngewthuh jong u, ka pyrthei kaba pyllun kan nym lah ban kynthup hapoh jong ka ia ka Nurok ka Ksew. Lada yn sam lyngba ia kano kano kaba pyllun na kawei ka dong yn poi sha kawei pat ka dong, kumta ruh lada yn sam lyngba ia ka pyrthei na kawei ka dong

ha sla khyndew yn poi shisha sha kawei ka dong sla khyndew. Kaba kum kane ka jingpyrkhat sam lyngba ka dei tang ka thiori. Ym pat shym don ka jingsam lyngba kaba kum kata. U nongthoh hangne u pyrkhat ba lada ka jingsam lyngba ka pynpoi na pyrthei ha pyrthei te namarkata ka Khyndai Pateng Niamra kan ym don hapoh khyndew. Um shym pyrkhat ioh kan don pynban hapoh ka kpoh ka khyndew (core) kumba la kdew haneng. Haba la kylli ia u, hangno u pyrkhat ka don ka Khyndai Pateng Niamra, ka jubab kaba u ai, ka long ba u mutdur ka lah ban long ha ki Planet kiba ia iaaid tawiar lem ia ka Sngi kumba long ka Pyrthei. Dei kane ka jingmutdur kaba la pynlah ia u ban pynpoi ia ki ksuid nyngkong sha u Bnai ha shuwa ba kin poi sha sla khyndew Pyrthei.

Ka jingpyrkhat bad jingmutdur u nongthoh ka lah ban long ha kano kano ka rukom. Kaba donkam ia ngi kum ki nongpule ka long ban peit kumno pat u pynpaw ia kata ka jingmutdur jong u ha ka poim. U nongthoh, nga pynkynmaw, u peit ia ka Khyndai Pateng Niamra kum khyndai tylli ki jylla.

Haba shim kyrpang ia ka Jylla Khyndai, ka geography jong ka ka long kumne:

Ka sla khyndew jong ka ka don khleh u mawleiñ bad ka um. "U mawlong lieh khlieñ", kata u mawleiñ, u dei ka khet ha kaba u Jom u shong. Don ruh ki mawria. Haba u Jom u jam ki mawria ki lwet (I:349). Ka don ka um ha ka dur ka pung. Hangne don ki dohthli, dohkha, dohjei, shersyngkai (I:355). Haba la pynkhih ia kane ka um da ka jingiasum jhulum ki ksuid, ka um ka mih tдем. Haba ka pung ka la kylla ka 'pung batdem', ym lah ban iohi shuh ia ki dohthli, dohkha baroh namar ki la phet rieh noh sha la ki krem.

Ka bynta kaba shatei jong kane ka Jylla ka don ka khyrdop ba la ai kyrte ng ka Khyrdop Dud. La rah ia ka Ramew sha kane ka khyrdop haba la pyllait ia ka na ri Myngkoi. Kane ka dei kajuh ka khyrdop kaba baroh ki ksuid ki iaaid lyngba bad kaba ka Pap ka la

khyrdep da kti ba jem (II:20) mynba ki la iehnoh shadien ia ka Jylla Khyndai ban poi sha ka Jylla Phra.

Ka suiñ jong ka Jylla Khyndai ka long da u mawramsong (I:557). U don u lyoh uba rben hangta, bad ka jingdum ka tap (I:554-563). Ka don ka lyer kaba dei ka lyer kyrpang jong kane ka jylla. Na kata ka daw u Jom u ai hukum ia u paid nongbud jong u

Tang dei li-er phylla, la dur la dar
Thymmai ngin phong.

(I:537-8)

Kumba long ha Pyrthei, ka lyer ha Jylla Khyndai ka pynmih jingsawa haba ia ka la pynkhih jur da ki ksuid. U nongthoh u ong ba u pah niangkynjah ki shkor bym mlien ban sngap ia ka jingsawa ki ksuid kaba mih tip na kaba ki kmen ne ba ki tieng, ki khñium ne ki ud (I:560-2).

Ka Jylla Phra ka dei ka ri riewspah. Ki don ki lum dewiong dew saw, bad ka pynnoh jong ki ka long ki riat ba jrong. Sha trai riat ka don ka um. Hapoh kane ka um

Ki dem ki ksaiñ baheh ar kham lai kham,
Kim iap namar shapoh kam khluid kumne.

(II:71-2)

Hynrei ha ki bynta ba halor jong kane ka um ka don ka umphniang ia kaba u nongthoh u khot ka um mihding. Kane ka umphniang ka sma kyndok her her. Tang shu pyrsad halor jong ka, ka mehding lep. U Ren uba dei u bsein u bym lah khlem pyrsad u la pynpluh ia kane ka umphniang. Ka jingpluh ka khie kum ki jingat phyllung, hynrei kim shlei sharud; ki shu iaaid lymbub najuh hajuh.

Kane ka jylla ruh ka long kaba dum, tangba haba kane ka umphniang kaba u nongthoh u khot ka Wah Domriang, ka pluh, ka pynmih ia ka jingshai la kumba ba thaba ka leilieh, tangba kane ka

dei ka jingshai khylla kaba pher na ka jong ka leilieh. Ka um halor kaba ka umphniang ka per ka long ka bym long ban dih, namarkata kawei na ki aiñ jong kane ka jylla ka long 'wat sliang'. Kiwei pat ki aiñ ki long wat dih дума, wat rah kyndok. Kine lai ki 'wat' ki wan na ki 'wat' jong ki Stoic hyndai kiba long wat ktah, wad mad, wat tba. Kam da shai bha la kane ka Wah Domriang ka dei artad ka Wah Jingklet. Ha ka jingiohi jong nga, ka Wah Jingklet ka long sa kawei pat ka wah kaba ia ka um jong ka long ban dih. Hynrei jar uba dih na kane ka um, kane ka kynthup ia u Jom bad baroh ki ksuid, ki klet lut ia kiei kiei baroh kiba ki la leh bad kren mynshuwa. Ka bor pynklet na ka wah Jingklet ka pynkhih phaloh ia ka Wah Domriang. Shisien u Jom u la kular plie iew hangne, hynrei ba u kum klet noh ban pyndep la ka kular, ka Wah Domriang ka khh pisa. Kane ka Wah Domriang ka thanda jai tang shu foh kular da kumwei pat. Kine ki wah ki paw shiban kum ka bynta ka mariang hangto, shiban pat ki paw kum ki wah ka mut ka pyrkhata.

Hangne don ka khyrdop ba la khot ka Khyrdop Mihding. Kane ka lah ban khang lada kwah, tangba ka hukum ba la ai ka long ba kan ang beit kumta ban ioh rung kloï lada mynsaw ha thma. (II:145-6).

Mynta ngin peit sa ia ka geography jong ka **Jylla Hynñiew**. Ka khyrdop jong kane ka jylla ruh ka la plie lypa la kumba ka la tip ba don ka jingkyrkieh rung jong u syiem ka Myngkoi.

Kane ka Jylla ka dei ka jylla ha kaba ki lum ki dap da ka dewiong bad mawramsang. Na ka sla khyndew hangne halor jong kine ki mawramsang don ki dieng sohshiah kiba pynmih la ki soh na ka bynta ba ki sim nurok kin bam. Ym shym tih dewiong ne thang mawshun hangne namar ym don ba khaiñ pateng ia ki. Ki ksuid kim long kiba duk, namarkata kim donkam ban dang pynriewspah ei ei ia lade.

Ha kane ka jylla, ki jaid dieng kiba mih ki dei ki dieng shiah. Ban pdiang burom iu Jom, la pyndeng syntiew ia u da ki kpieng tiaw shiah keng.

Ka jingdon jong ki lum, ka pynmih ia ki khap maw bad ia ki krem. U nongthoh u pynong ia ki ksuid hangne

Ka kam ban leh ngin lah kat bor ba rit
Ngin ap ha khap ki maw, ki nar, ki krem
Katba wan, rieh hangta ngin tah rong tar
Ki khmat.

(II:183-5)

Na ka jingkren jong ki ngi sngewthuh ba kane ka jylla ka don ha ka ym tang ki maw, dewiong, dewbyrtha, ki dieng hynrei ka nar ruh. Imat ki ksuid ki saiñ bsiang ruh na u dewiong ba don hangne ba ki sa ong "ngin tah rong tar ia ki khmat" jong kita ki nongshun ba ki ia wad lang bad u Jom.

Ka **Jylla Hynriew** ka dei ka Jylla Dewrkhiang. Ka sla khyndew hangne ka tyrkhong palat namar bym shym don slap la hynriew bnai. Ka jingshit ka jur haduh katta katta. Ka khyndew ka ang la kum ban 'kju' ia paidbah ksuid bym lah ban her ha suiñ. (II:217) Ka khyndew hi ka khluid palat ia ka ding ba syang mawshun ha karkhana Mawmluh. Ka daw jong ka jingkhluïd ka long namar ba ka thymmei jong kane ka jylla ka don ha ka Wah Domriang ha Jylla Phra. Kane ka mut ba ka jingkhluïd ka kiew artad na Jylla Phra shaduh Jylla Hynriew. Hato kane kam syriem ia ka jinglong shapoh ka khyndew ba la kdew sha khmat eh?

Ym don jingim hangne. Ki wieh ki ktiar lai phew jingim ki iap namar ka jingkhluïd. Kito kiba don kai katto katne ki phet rieh jngai na sla khyndew. Wat ki ksuid kim neh shong slem hangne. U Ren u la dei ban shu her ha suiñ da ki thapniang kiba u la ioh kat kum ka kambah u Jom (II:204). Ki daw ba la ai balei ka khluid haduh katta ki long:

(i) Ka dei ka bainong jot ba kawei na ki jylla ha Nurok ka dei ban shah/loh na ka daw ka jinglehsang u Jom ia u Basa bad ka Ramew. U Jom u pynpait ia ka ing ka sem bad ka jingieit jong ki da kaba u

pynsakma ia u Basa, bad pynklim ia ka Ramew shipor; ynda u pyllait ia ka, u pynap lypa ia u Ryngkew ban shim tnga ia ka. Ka Ramew de ha ka jinglong ba tlot ka klet noh ia u Basa. (Ka Ramew bad Basa ki dei ki shakri kiba pynbiang ia ka um ha ka mariang). Ka jingmih nangne ka long ba ka lyer jem jai ka la duh noh. U slap um wan shuh, bad ki lyoh ba mih na Wah Jingklet ruh ki klet ban kah syrngiew ia ki nongshong shnong ka Jylla Dewrkhiang.

(ii) Sa kawei pat ka daw balei ba khluid katta ka long ba ia ki dieng ki seij, ki khlaw ki btao la pom lut hana namar ki pun jingkieng da kita ki mar khlaw ban poi sha khet u Jom. Ka jingmih na kane ka jinglehsat ia ki khlaw ka long ba ym don ei ei shuh ba dang sah jyrngam ha sla khyndew Dewrkhiang. Ym don lyer shuh mynta. Kaba pyndap ia ka Lhuh Dewrkhiang ka dei sa tang ka lyer shit kaba mih na kaba ki ksuid kiba la wan ryngkat bad u Jom ki ia kynthlap la ki thapniang ban jah shit.

Na ki daw ba la kdew, haneng kane ka Jylla kam don um wat tang ban dih ruh. U suidshit uba la shah um, u la kylla pang sahiaw, bad ka jyrhoh ka bat ha pdot ba tyrkhong jong u. Kiwei ki bym lah shah khlem um, ki ngam kum kito kiba ha Jylla Phra sha Wah Jingklet.

Ka jinglong jong ka mariang hangne kam shym paw ha ka jinglong tynrai jong ka. Kaba paw kumba la kdew haneng, ka long ka jingmih na ki kam lehbeif ba la leh halor jong ka Ramew. Kane ka jingaidur ia kane ka jylla ka mih na ka jingpyrkhat u nongthoh halor ka jingmih na ka jingbym sumar ia ki dieng ha ka mariang.

Mynta ngin rung ban peit sa ia ka jinglong ki lum ki wah, ki mar pohkhyndew ha ka Jylla San. La jer ia kane ka Jylla Ksiar na ka daw ba hapoh ki maw ha kane ka jylla don ka ksiar nylla. Kane ka ri ka dei kaba riewspah shisha. Nalor ka ksiar don ruh sa ka Nar. Imat ka nar ka kham bun hangne ban ia ha Jylla Hynñiew. Ka jingdon u Biskorom hangne, u ksuid uba ka riam ka beit da ka nar paka suda ka pynskhem ia kane. Harud ki wah don sa ki mawkordor, kine kyrhai

byllai la kumba ki thiah syaid sngi ha ki khana puriskam.

Na sla khyndew mih sa ki lum diengkseh. Ki lum diengkseh, ka wah, ki mawkordor, ka ksiar, ka nar, ka rupa, ka rnong, pitor ki pynlong ia kane ka jylla kaba itynnad. La ym shym kren ei ei shaphang ka lyer, pynban ka jingdon ki lum bad ka jingjyrngam sah ki khlaw ka biang ban pynthymmai bor ia u Ren kat haduh ba u Biskorom u ong ia u

Hynrei balei

Kumne phi i khyndew, phi i thymmai:

(II:373-4)

Ka jingitynnad ka jylla ka long kat haduh ba u Jom u pyrkhat un ia pli noh ia ka khet jong u ha Jylla Khyndai bad kane ka jylla u Ren. Kumta u ong

“Ma me, ko Ren men hiar shapoh, ma nga
Hangne ngan shong lada ngin hap wan phai”

(II:390-1)

Ym shym kren ei ei shaphang ka jingdum/jingshai hangne. Lehse ka shai ka sngi myngkoi aiu re, namar la kren ia ki mawkordor ba ki thiah syaid sngi. Nangta ki don sa ki kseh (kiba jyrngam). Kan nym long kumta lymda don jingshai. Namar ba u nongthoh u ong ba ka Khyndai Pateng Niamra ka lah ban long ha ki Planet, te lah ban ong ba hangne ha ka Jylla San ka jingshai ka la dei ka jingshai ka jong ka sngi hi. U planet na ka bynta kane ka Jylla Ksiar u lah ban dei u Jupiter ia uba la tip kum u planet ba phyрмаi tam.

Nangne ngin bud dien ban lap sa ka Jylla Saw pat ka long kaba kumno. Kane ka jylla ka dei ka Jylla ki Lum bad Madan ba ithiang. Ha kine ki lum bad ki madan ki syntiew bun rong ki puh. ki ngap ki lwai ki trei minot. Ki wah ruh ki tuid kynjai ha la lynti. U lum uba kham paw hangne u dei u Lum Kynduh. Ka lyer pyngngad iwbihi hir hir ka beh. Ka jingiew ka rung shaduh sha trai jabieng ban pynkhih

bad pynkyndeh ia ka dohnud shaphang kiei kiei kiba bha bad itynnad. Ka jingitynnad kaba don hangne ka pynkynmaw ia u Jom ia ka jingitynnad ka bneng. Nalor u Lum Kynduh, lah ban iohi da ka jingtrei ka bor kynmaw ia ki kam baroh ba la leh la bha la sniew. Dei hangne ba u Jom u iam haba u la sngew kynduh ia la ki jingleh. Dei namar kane ba u Jom u ong yn khot ia ka ka Them Iam Jom.

Ka **Jylla Lai** ka dei ka Iewthala. Kane ka paw kum ka madan bah. Ha ka bynta kaba kham kynjang don sa kawei ka madan kaba u nongthoh u khot "ka madan lum bajrong" (II:544). Ha kane ka jylla lah ban shem mawleiñ; ia ka duwan la thaw da u mawleiñ. Ka sngi bad ka miet ka don hangne la kum ha pyrthei hi. Ki ksuid, la iathuh ki rung hangne ha ka por shiteng synnia. Ka iewthala ka thnem ha kane ka por. Lashai pat n̄ynstep ka thnem sa ka leit ingmane. U nongthoh um shym pynlut por ban batai shibun shaphang ki lum ki madan hangne.

Ka **Jylla Ar** ka dei ka Jylla Lalot. Ym shym batai shibun shaphang ka geography jong kane lait noh ba hangne don ka kper sohniamtra na kaba ka Pdeh bad Tuh ki bam; ka don ka Wah Isih. Ki rud wah ki long kham jrong ban ia ka sla um kumba long lem ki wah bad rud wah ha ka pyrthei. Nangta don ruh sa ki kseh ba lung kyrhai ha kiba ki ksuid ki ia lang ban pyndep shibun ki kam jong ki.

Kaba pyniakhlad ia ka Jylla Ar na ka **Jylla Nyngkong** ka dei ka dwar ramsong. Kane ka khyrdop ka long kaba riat bad ba khim. Haba kin lait nangne kin poi sharum sha ka madan shyiap. Na shiteng riat lah ban iohi ia u lum bajrong. Tang shu lait une u lum, poi ha Jylla Nyngkong tiap.

Ka jinglong ka **Jylla Nyngkong** kam shym pher na ka ri Khasi. La ym shym kren shaphang ki lum, ki wah bad ki madan ne ki mawramsong kumba long ha kiwei pat ki Jylla, pynban ka jingkdew shaphang ki ing trei kam ba i shong kun, ka jingiabch ban tei ing paki

dulan da ki katto katne ka pynpaw ba ka jylla ka dei kaba bit bha ban shong shnong. U nongthoh um shym kdew shaphang ka jinglong ka mariang hangne namar u la kham pynleit jingmut ia ka pharshi ka saiñ pyrthei ha Meghalaya, bad ia ki kam ki kti ki nongshong shnong khamtam ban ia ka geography jong ka.

Haba bishar kyllum na ka liang ka geography, nga iohi ba u H. Warmphaign Sten u pynwandur ia ka Khyndai Pateng N̄iamra kum ki syrtap kiba don hi hapoh ka sla ka khyndew. Wat la ha ki jingiakren bad u, u ong ba kam long kumta, pynban ka dur ba u ai ka kdew sha kiei kiei kiba ngi ia tip ba ki long ki bynta ha ka mariang ha ka khyndew. Ka jingiaid lynti jong ki ksuid na Jylla Khyndai ter ter shaduh Jylla Nyngkong lehse kan ym pher bun na ka jingiaid lynti lyngba ki syrtap ka jingpynlong hapoh ka khyndew naduh ka pdeng duh (core) shaduh sha ka shynrong ha sla khyndew (crust). Ka geography jong ka **Ri Myngkoi** ka long ka jingiakhleh lang jong ka jingtip bad jingpeit tuh ia ka mariang ha sla ka khyndew bad ka jingmutdur u nongthoh.

Jingk dew

- KHB - Khasi Hymn Book, Presbyterian Church. Latest Edition.
- I:1-13 etc - Jingk dew na *Ka Burom Ba La Jah* kat kum ki kitab bad laiñ.
- Is.14:12 etc - Jingk dew na ka Kotbah Khasi kat kum ki kitab, lynnong bad dkhot. Ka jingspel ia ki kitab ka long ha ka English.
- PL - Paradise Lost.

Bibliography

1. Bunyan, John. - *Ka Jingiaid Pilgrim* (Translation) 4th ed. 1958. Shillong.
2. Bush, Bush. - *Milton Poetical Works*. O.U.P. 1966. London.
3. Elias, H. - *Ki Khanatang u Barim* 1965. Shillong.
4. Hankins - *Source and Meaning in Spencer's Allegory* 1971, Clarendon Press, Oxford.
5. Lewis, C.S. - *A Preface to Paradise Lost* 1942. 1971, O.U.P. London.
6. Lyngdoh, H. - *Ka Niam Khasi* 1937, 1990. Shillong.
7. Joseph, Morkha - *Ka Rynkab* 2nd Ed. 1968 Shillong.
8. Macqueen, John. - *Allegory* 1970, Methuen & Co London.
9. Mawrie, H.O. - *U Khasi bad La Ka Niam* 1973, Shillong.
10. O'Connell, Micheal. - Epic and Romance in *Encyclopedia of Literature and Criticism* 1991, Routledge, London.
11. Preminger, Alex. - *Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics*. 1974 Macmillan Press London.
12. Sten, H. Warmphaign - *Ka Burom Ba La Jah* 4th ed. 1985 Shillong.
13. Sten, H.W. - *U Prew* 1987, Shillong.
14. Sten, H.W. - *An Introduction to Aristotle's Poetics*, 1994. Shillong.
15. Tham, Soso - *Ki Sngi Barim u Hynniew Trep* 1936. Shillong
16. Wahlang, Oscar. M. - *Ka Jutang jong ka Sur Pangnud u Khun Khasi* 1986. Shillong.